

Святослав В. Князь

ТРАНСФЕРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВО-ТОРГОВЕЛЬНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

У статті уточнено сутнісні характеристики поняття «трансферний потенціал інноваційного розвитку промислово-торговельної організації». Доведено, що трансферний потенціал є компонентом інноваційного потенціалу. Виділено характеристики трансферного потенціалу, які лежать в основі економічної природи трансферу як факту об'єктивної дійсності, що супроводжує інноваційний розвиток промислово-торговельних організацій.

Ключові слова: трансфер; потенціал розвитку; інноваційний розвиток; промислово-торговельна організація.

Форм. 3. Табл. 1. Літ. 10.

Святослав В. Князь

ТРАНСФЕРНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ПРОМЫШЛЕННО-ТОРГОВЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ

В статье уточнены сущностные характеристики понятия «трансферный потенциал инновационного развития промышленно-торговой организации». Доказано, что трансферный потенциал является компонентом инновационного потенциала. Выделены характеристики трансферного потенциала, которые лежат в основе экономической природы трансфера как факта объективной действительности, сопровождающего инновационное развитие промышленно-торговых организаций.

Ключевые слова: трансфер; потенциал развития; инновационное развитие; промышленно-торговая организация.

Sviatoslav V. Kniaz¹

TRANSFER POTENTIAL FOR INNOVATIVE DEVELOPMENT OF INDUSTRIAL AND TRADE ORGANIZATIONS

The essential features of the "transfer of innovative potential of industrial and trade organization" concept are clarified. It is proven that transfer potential is a component of innovative potential. Transfer features of potential underlying the economic nature of transfer as a fact of objective reality that accompanies the innovative development of industrial and trade organizations are presented.

Keywords: transfer; development potential; innovative development; industrial and trade organizations.

Постановка проблеми. Забезпечення конкурентоспроможності продукції вітчизняних промислово-торговельних організацій (ПТО) вимагає реалізації системи заходів, націлених на досягнення приросту і підвищення рівня реалізації трансферного потенціалу інноваційного розвитку ПТО. Світова практика розвитку інноваційної діяльності засвідчує, що найкращі результати креативних пошуків і створення інноваційної продукції та технологій отримуються суб'єктами, які є учасниками таких інноваційних структур, як технополіси, технопарки, бізнес-інкубатори тощо. Загальновідомо, що їх функціонування уможливорюється завдяки існуванню феномену венчурного бізнесу, а також інституту інтелектуальної власності. Саме вони дозволяють узгоджувати економічні інтереси суб'єктів трансферних відносин. Незважаючи на те, що у

¹ National University Lviv Polytechnic, Ukraine.

світі є багато прикладів успішного функціонування ПТО в інноваційних структурах, досі проблематичним є наукове обґрунтування і методичне забезпечення формування і реалізації трансферного потенціалу інноваційного розвитку ПТО, зокрема тих, які мають намір створити нову або стати учасником існуючої інноваційної структури. Крім того, на сьогодні практично не формалізовано формування і реалізації трансферного потенціалу. Це, у більшості випадків, є причиною високої ризиковості побудови трансферних відносин, складності залучення кредитних та інвестиційних ресурсів, нерациональності управлінських зусиль щодо виявлення та використання резервів забезпечення приросту і підвищення рівня реалізації трансферного потенціалу інноваційного розвитку ПТО.

Аналіз досліджень і публікацій. Незважаючи на те, що трансферні відносини завжди були і є компонентною об'єктивною дійсності, в українській економічній науці проблеми трансферу почали досліджуватись відносно недавно. Здебільшого, проведені дослідження сфокусовані у сфері трансферу технологій і трансферного ціноутворення [2–4; 6; 8], а також інноваційного розвитку суб'єктів господарювання, національної та регіональної економік [1; 5; 7; 9; 10]. Спільною ознакою більшості наукових праць, присвячених трансферу, є те, що в них трансфер розглядається як одна з альтернатив розвитку. Таке розуміння даної категорії є дуже вузьким та не відображає його природної сутності, що значно мірою спотворює об'єктивність формування підходів до управління інноваційним розвитком суб'єктів господарювання.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. У науковій літературі, присвяченій проблемам трансферу [1–10], поза увагою більшості дослідників залишились сутнісні характеристики трансферного потенціалу ПТО, обґрунтування його місця у відомих на сьогодні класифікаціях потенціалу підприємств. Це вимагає проведення досліджень у напрямку визначення того, як співвідносяться між собою такі поняття, як інноваційний, трансферний та інші суміжні з ними потенціали. Конкретизації вимагають також характеристики трансферного потенціалу інноваційного розвитку ПТО з позиції теорії систем.

Метою дослідження є розкриття сутності поняття «трансферний потенціал інноваційного розвитку промислово-торговельних організацій» і конкретизація його характеристик.

Основні результати дослідження. Термін «трансфер» походить з латинської мови (transfere). Його етимологічне (первісне) значення – «переносу», «переміщую». Трансфер має місце як між машинними системами, які працюють на основі штучного інтелекту, так і між фізичними та юридичними особами. Усі без винятку суб'єкти господарювання є учасниками трансферних відносин. Трансферними є відносини, які передбачають передачу певних активів, носіїв знань, умінь, навичок, а також інформації одним суб'єктом іншому як на платних, так і безоплатних умовах.

Трансферні відносини лежать в основі інвестування, кредитування, франчайзингу, ліцензування, комерціалізації інновацій, продажу або купівлі готової продукції тощо. Тобто це трансферні моделі (схеми трансферу одних ресурсів, продуктів або технологій в обмін на інші ресурси, продукти або тех-

нології з часовою і просторовою конкретизацією умов їх передачі та отримання суб'єктами трансферу), які відрізняються умовами передачі ресурсів від одного суб'єкта господарювання іншому суб'єкту господарювання.

Безліч вхідних і вихідних потоків інформації, фінансових і матеріальних ресурсів, готової продукції, технологій є перманентним предметом договірних узгоджень економічних інтересів організацій. На сьогодні існує досить велика кількість трансферних систем, які уможливають легітимну, безпечну, економічно вигідну взаємодію суб'єктів господарювання, проте, як показує практика, наявність цих систем і доступність інформації про умови їх використання є необхідною, але не достатньою умовою для інноваційного розвитку організацій.

Основні причини, які стримують інноваційний розвиток ПТО і обмежують їх взаємодію з іншими суб'єктами господарювання, виникають через низький рівень трансферного потенціалу інноваційного розвитку ПТО. Тобто, незважаючи на те, що всі суб'єкти господарювання є учасниками трансферних відносин, а також на те, що трансфер лежить в основі всіх без винятку бізнес-процесів, досі відсутні системні науково обґрунтовані уявлення про те, як формувати і використовувати трансферний потенціал промислово-торговельних організацій так, щоб він забезпечував високий рівень інноваційного розвитку.

Поняття «трансферний потенціал інноваційного розвитку ПТО» є новим для економічної науки. Сьогодні практично не формалізовано процеси формування і реалізації трансферного потенціалу. Для використання трансферного потенціалу в якості методико-прикладного інструментарію прийняття управлінських рішень доцільно, передусім, розкрити його сутність.

Категорія «потенціал» часто досліджується як явище, показник, властивість або узагальнююча характеристика певного об'єкта, як система або комплекс здатностей чи можливостей. Для глибокого розкриття сутності цієї категорії доцільно абстрагуватись від змістового наповнення носія потенціалу та ідентифікувати ті її ознаки, які є базовими для неї. У даному випадку базовими розглядаються ознаки, без урахування яких досліджувана категорія втрачає свій зміст. На підставі виділення базових (сутнісних) ознак можна буде сформулювати означення категорії «потенціал» і розкрити сутність її похідного поняття «трансферний потенціал інноваційного розвитку ПТО». Процеси, явища і суб'єкти є носіями потенціалу. Незалежно від їх походження, носіїв потенціалу можна охарактеризувати внутрішнім станом, функціями, властивостями, а також зв'язками із зовнішнім середовищем, в якому вони перебувають. Ці ознаки визначають стан носіїв потенціалу, тобто фіксовану в просторі і часі множину характеристик, а саме структуру, якісні і кількісні параметри, взаємодію із зовнішнім середовищем. Час і простір є мірлами розвитку носіїв потенціалу. В даному випадку розвиток — це зміна, перехід носія потенціалу від одного стану до іншого. Розвиток є функцією носія потенціалу. Слід визнати, що є велика кількість ПТО, які володіють певним потенціалом, проте він не виконує функції розвитку, тобто є гіпотетичним. Своєю чергою, використання потенціалу для досягнення встановлених цілей вказує на те, що він виконує функцію розвитку. В економічних системах функція — це дія. Дії з

потенціалом щодо досягнення встановлених цілей виконують його носії, а саме суб'єкти розвитку.

Окрім носія потенціалу і виконуваної носієм функції розвитку, сутнісною ознакою категорії «потенціал» є також середовище формування потенціалу (сукупність умов, під впливом яких носії потенціалу переходять з одного стану в інший). Ці умови є факторами внутрішнього і зовнішнього середовищ носія потенціалу.

Синтезування ідентифікованих ознак дозволяє трактувати потенціал як сукупність можливостей носія потенціалу розвиватись, переходити з одного стану в інший під впливом зміни факторів його внутрішнього і зовнішнього середовищ.

Взаємозв'язки між сутнісними ознаками поняття «потенціал», а також те, що розвиток є саме функцією, а не властивістю потенціалу можна обґрунтувати теоремою Хаусдорфа. В теорії множин ця теорема доводить існування певної підмножини двовимірної сфери, яку можна представити у вигляді об'єднання трьох непересічних множин A , B і C , конгруентних одна одній і безлічі $B \cup C$.

Так, якщо A – функція розвитку потенціалу, B – носій потенціалу, C – середовище формування потенціалу, а P – потенціал, то $P = A \cup B \cup C$, які є непересічними множинами. Виділені ознаки потенціалу можуть набувати безлічі значень факторів, від яких вони залежать, тобто:

$$A = bC; B = b^{-1}C; A \cup B \subset A \cup B \cup \{1, a\} = aC, \quad (1)$$

де b – безліч значень факторів, від яких залежить A ; b^{-1} – безліч значень факторів, від яких залежить B ; a – безліч значень всіх інших факторів, від яких залежить P .

Враховуючи те, що виділені ознаки потенціалу є множиною безлічі варіантів значень факторів, які їх визначають, то очевидно, що існує певна множина безлічі варіантів значень A , B і C , яку позначимо \bar{S}^2 . У відповідності до теореми Хаусдорфа

$$\bar{S}^2 = A \cup B \cup C, \quad (2)$$

де $A = \text{Card}A$; $B = \text{Card}B$; $C = \text{Card}C$; Card – кардинал або кількість елементів кінцевої безлічі.

Звідси,

$$A = bC; B = b^{-1}C; A \cup B \subset aC. \quad (3)$$

Оскільки a і b є ізометрії, ми отримуємо, що A , B і C конгруентні, а $A \cup B$ конгруентно підмножині C . Виходячи з цього, a і b є мірилами якості, які визначають A , B і C , тобто P .

З огляду на те, що «потенціал» і «розвиток» постійно зазнають змін середовищ, в яких перебуває носій потенціалу, то «потенціал» і «розвиток» мають природу явищ об'єктивної дійсності. У результаті реалізації функції розвитку потенціал постійно зазнає змін. Потенціал змінюється і під впливом взаємодії факторів внутрішнього і зовнішнього середовищ. З огляду на це, пізнання сутності будь-якого об'єкта вимагає ідентифікування і всебічного дослідження явищ, які його характеризують. Потенціал як явище, що відображає сутність

об'єкта (носія потенціалу), має ознаки системи, а саме: 1) в структурі потенціалу є взаємодіючі між собою і зовнішнім середовищем елементи; 2) складові елементи потенціалу пов'язані між собою спільною метою; 3) в результаті взаємодії складових елементів потенціалу він виконує функцію, яку не може виконати окремо жоден з його складових елементів; 4) потенціал як система характеризується показниками, якими не може характеризуватись жоден з його складових елементів поза межами системи. Ці ознаки характерні для розкриття внутрішньої сутності потенціалу як системи, а не як параметра, який характеризує міру постійності виникнення цього явища.

Потенціал суб'єктів економічних відносин має найбільш виражені ознаки системи у порівнянні з потенціалом в інших сферах. Причина цьому полягає у тому, що природні процеси та явища під впливом об'єктивних природних законів виникають і видозмінюються без будь-якого цілеспрямованого, штучного впливу на них. У природних системах немає цілей, на основі яких носії потенціалу взаємодіють між собою, їх взаємодія має функціональний, структурний характер, характер породження тощо, що дозволяє швидше виявити системність як параметр постійності, ніж як внутрішню характеристику того чи іншого природного носія потенціалу. Таким чином, економіка є штучною, керованою системою, яка створена для конкретних цілей. Потенціал кожного суб'єкта економічних відносин має ознаки системи.

Будь-яка організація володіє певним інноваційним потенціалом, оскільки має інтелектуальні ресурси і можливості для розроблення і реалізації інноваційних ідей, тобто для інноваційного розвитку. Інноваційний потенціал є явищем, яке має структуру консолідованої системи, тобто воно формується з низки потенціалів (креативний потенціал, потенціал виробництва інноваційної продукції, потенціал комерціалізації інновацій, трансферний потенціал, потенціал управління інноваційною діяльністю), які пов'язані між собою причинно-наслідковими зв'язками. Зв'язки між складовими інноваційного потенціалу виникають з огляду на етапи інноваційного процесу, а їх характер, кількість, складність побудови залежать від того, наскільки розвинутими в ПТО є евристичні функції менеджменту. Важливе значення має також те, чи сформовані евристичні системи менеджменту, наскільки вони інтегровані до програм інноваційного розвитку, що реалізуються на засадах науково-виробничого кооперування з іншими організаціями. Незалежно від того, скільки фаз інноваційного процесу охоплює ПТО для практичного використання наявного інноваційного потенціалу, тобто для реалізації програм інноваційного розвитку, серед його складових елементів обов'язково мають бути можливості, які репрезентують трансферний потенціал інноваційного розвитку ПТО. Оскільки трансфер означає передавання кого- або чого-небудь одним суб'єктом іншому, то в процесі виробничо-господарської діяльності ПТО об'єктами трансферу виступають усі, без винятку, матеріальні і нематеріальні ресурси.

Як відомо, джерела ресурсів ПТО, зокрема інноваційних, поділяються на внутрішні і зовнішні. Акумуляування інноваційних ресурсів із внутрішніх джерел здійснюється різними шляхами, зокрема, за допомогою формування цільових фондів, підготовки кадрів, створення баз даних і систем управління ними, формування виробничих та інших програм розвитку організації тощо.

Відповідно, із зовнішніх джерел інноваційні ресурси отримуються лише на шляхом трансферу між бізнес-партнерами.

Щодо місця трансферного потенціалу на етапі виробництва інноваційної продукції, то, як правило, він реалізується шляхом передачі бізнес-партнерам або отримання від них прав на виробництво деталей, вузлів або складання готової продукції. Суб'єктами, які виступають партнерами з трансферу, можуть бути відокремлені підрозділи, дочірні компанії, юридично незалежні компанії тощо. Доцільно також відзначити, що трансфер не має альтернатив і у збуті готової продукції ПТО. Усі без винятку способи збуту готової продукції відбуваються на засадах трансферу, наприклад, збут шляхом використання власної торговельної мережі, послуг посередників, Інтернет-магазинів, Інтернет-ярмарків, збут за результатами перемоги в тендері тощо.

Трансферний потенціал інноваційного розвитку ПТО формується через взаємодію всіх складових інноваційного потенціалу ПТО між собою, проте слід звернути увагу і на те, що всі складові інноваційного потенціалу пов'язані із зовнішнім середовищем ПТО, тому трансферний потенціал зазнає впливу як факторів внутрішнього, так і зовнішнього середовищ. Крім того, хоча в статті акцентується увага на тому, що трансферний потенціал реалізується під час виконання програм інноваційного розвитку ПТО у взаємодії з бізнес-партнерами і споживачами інноваційної продукції, необхідно визнати, що його реалізація має місце також під час взаємодії підсистем управління ПТО.

Відсутність системних, науково обґрунтованих положень і методичного інструментарію щодо формування і використання трансферного потенціалу є причиною того, що в Україні досі відсутній ринок інноваційних продуктів і технологій, а вітчизняні ПТО комерціалізують інновації в кілька десятків разів повільнішими темпами, ніж суб'єкти господарювання економічно розвинутих країн. Оскільки трансферні відносини можливі лише за наявності, як мінімум, двох взаємодіючих суб'єктів, то трансферний потенціал кожного із суб'єктів виходить за межі їхнього внутрішнього середовища. Тобто, трансферний потенціал складається з компонентів, які належать до внутрішнього та зовнішнього середовищ. Ця особливість трансферного потенціалу має визначальний вплив на усі його характеристики (табл. 1). Компоненти внутрішнього середовища включають можливості акумулювати інноваційну продукцію, технології, ресурси, права інтелектуальної власності, а також можливості здійснювати передавання технологій, ресурсів, прав інтелектуальної власності та інноваційної продукції споживачам і бізнес-партнерам. До компонентів зовнішнього середовища належать можливості фінансування інноваційних проєктів за рахунок коштів венчурних фондів і банків; отримання венчурними підприємствами певних преференцій за рахунок реалізації інноваційних проєктів у межах локальних інноваційних структур; здійснення трансферу інноваційної продукції та ресурсів альтернативними способами через альтернативні мережі; здійснення трансферу інноваційної продукції та ресурсів за участю офшорів тощо. Компоненти трансферного потенціалу інноваційного розвитку ПТО пов'язані між собою зв'язками координації, побудови, функціонування, а також розвитку.

Таблиця 1. Характеристики трансферного потенціалу інноваційного розвитку ПТО, авторська розробка

Параметри характеристик	Зміст характеристик
Складові трансферного потенціалу	Цілі, суб'єкти і об'єкти трансферу, а також трансферні моделі
Функції ПТО, які вона виконує під час формування і реалізації трансферного потенціалу	Інформаційно-комунікаційна функція; функція узгодженості інтересів суб'єктів трансферних відносин; функція інноваційного розвитку; логістична функція
Стани трансферного потенціалу	За довершеністю будови (стан формування і стан використання); за збалансованістю економічних інтересів суб'єктів трансферу (збалансований стан і незбалансований стан)
Властивості трансферного потенціалу	Властивості, зумовлені структурою і функціями трансферного потенціалу; властивості, що визначають здатність трансферного потенціалу до самозбереження; властивості, що характеризують тактику і стратегію формування і використання трансферного потенціалу при досягненні цілей його носія
Показники, які характеризують трансферний потенціал	Показники, які характеризують внутрішні і зовнішні трансферні можливості ПТО, а також резерви їх підвищення

Вищенаведені характеристики лежать в основі економічної природи трансферу як факту об'єктивної дійсності, що супроводжує інноваційний розвиток ПТО.

Висновки. Доведено, що усі без винятку суб'єкти господарювання є учасниками трансферних відносин. Ціна ресурсів і готової продукції, умови їх постачання і збуту, необхідність застави, гарантії або поруки є перманентним предметом договірних узгоджень економічних інтересів організацій. На сьогодні існує досить велика кількість трансферних систем, які уможливають легітимну, безпечну, економічно вигідну взаємодію суб'єктів господарювання, проте, як показує практика, наявність цих систем і доступність інформації про умови їхнього використання є необхідною, але не достатньою умовою для розвитку організацій, зокрема, для їх інноваційного розвитку. Проведені дослідження показали, що основні причини, які стримують інноваційний розвиток ПТО і обмежують їх взаємодію з іншими суб'єктами господарювання, виникають у внутрішньому і зовнішньому середовищах. Аналіз сутності і характеру виникнення цих причин дозволив дійти висновку про необхідність введення в існуючий категоріально-понятійний апарат у сфері управління інноваційною діяльністю нового поняття – «трансферний потенціал інноваційного розвитку ПТО» (сукупність можливостей з акумулювання, на умовах трансферу, прав інтелектуальної власності, технологій, інноваційної продукції, фінансових та інших ресурсів, а також здійснення їх передачі споживачам, бізнес-партнерам, органам державної влади тощо під час реалізації програм інноваційного розвитку). У результаті виконаних досліджень виявлено, що трансферний потенціал інноваційного розвитку ПТО є явищем, яке має усі ознаки системи. З огляду на це, відсутність цілеспрямованого керуючого впливу на трансферний потенціал інноваційного розвитку ПТО призводить до того, що реалізація

виконуваних ПТО функцій під час формування і реалізації трансферного потенціалу має системний негативний вплив на показники інноваційного розвитку ПТО.

Таким чином, плануючи і організовуючи формування трансферного потенціалу інноваційного розвитку ПТО, мотивуючи суб'єктів управління до креативних пошуків і реалізації інновацій, контролюючи і регулюючи рівень трансферного потенціалу і способи його реалізації, ПТО отримують можливість досягати встановлених цілей на засадах раціонального, креативного використання власних і залучених ресурсів.

1. Андросова О.Ф., Череп А.В. Трансфер технологій як інструмент реалізації інноваційної діяльності: Монографія. — К.: Кондор, 2007. — 356 с.

2. Богдан Данилишин переконаний: саме інновації, трансфер технологій та професійність безумовно є і... // www.kmu.gov.ua.

3. Говгаленко В. Международный салон изобретений как площадка для трансфера технологий // www.podrobnosti.biz.

4. Дзюба П.В. Трансферне ціноутворення у фінансовій системі ТНК: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.05.01 / Київ. національний університет ім. Т. Шевченка. — К., 2006. — 20 с.

5. Кулик В.А. Коучинг в системі трансферу інновацій // www.nduv.gov.ua.

6. Кучма І. Інтелектуальна власність, інновації і трансфер технологій: нові підходи // www.irf.kiev.ua.

7. Медведкин Т. Инновационное развитие Украины в условиях трансферта технологий и научно-технического сотрудничества // Журнал европейской экономики. — 2008. — Том 7, №2. — С. 161—169.

8. Мокій О.А. Міжнародний трансфер технологій в умовах євроінтеграції України: Автореф. дис... канд. екон. наук: спец. 08.00.02 / НАН України; Інститут світової економіки і міжнародних відносин. — К., 2008. — 20 с.

9. Роговий М.І. Соціальна трансферна система в умовах ринкової трансформації: Автореф. дис... канд. екон. наук: спец. 08.00.01 — Економічна теорія та історія економічної думки / Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. — Х., 2010. — 20 с.

10. Федоренко В.Г., Палиця С.В. Інвестиційно-інноваційний розвиток промисловості України: Монографія / Інститут підготовки кадрів держ. служби зайнятості України. — К., 2009. — 332 с.

Стаття надійшла до редакції 9.02.2015.